

Helsinški *bilten*

HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.140 // FEBRUAR 2018.

Zoran Zaev i Aleksandar Vučić, novembar 2017.

VLADA REPUBLIKE MAKEDONIJE

MAKEDONIJA: NAJVEĆI IZAZOV ZA BEOGRAD

Međusobni odnosi zemalja u regionu tokom 2017. godine bili su uznemirujuće loši. Do mere, da se i u lokalnim i međunarodnim analitičarskim i komentatorskim krugovima u optici ponovo našala mogućnost izbijanja ratnih sukoba. Usmeravanjem, uglavnom medijskim kampanjama, društvenog (unutrašnjeg) nezadovoljstva prema susednim zemljama, Srbija – koju predsednik Aleksandar Vučić predstavlja navodnim “sidrom” regionalne stabilnosti i promoterom dobrosusedskih odnosa – učestvuje ključnim doprinosom u podizanju regionalnih napetosti.

U tom smislu, tokom 2017. godine najveći izazov Beograda bila je Makedonija. Pre svega zato što se na Makedoniju gleda kao na važno geopolitičko čvorište, ne samo za Srbiju već i za ceo južni Balkan. Bez obzira što je Beograd iz Makedonije izašao na miran način (JNA se povukla aprila 1992. godine), za srpske nacionaliste Makedonija je ostala trajna aspiracija.¹

1 Dana 27. decembra 1992. godine, obavještajni izvještaj o planiranom napadu Beograda na Kosovo natjerao je američkog predsjednika Džordža Buša /George H. W. Bush/ da pošalje tzv.Božićno upozorenje Slobodanu Miloševiću, rekavši da su Sjedinjene Države spremne vojno

Kada su 1996. godine Makedonija i SRJ odlučile priznati jedna drugu, srpski nacionalisti su bili besni. Istoričar Milan St. Protić, na primer, govorio je da su „žrtve pretrpljene tokom oslobođenja Makedonije u dva balkanska rata i jednog svetskog postale beznačajne jednim potezom pera, sve slavne pobeđe srpske vojske od Kumanova do proboja Soluna su prekrizane”.²

Srpski nacionalisti su svoje zahteve za teritorijom Makedonije videli u kontekstu kosovskog pitanja. U svojim Memoarima, makedonski predsednik Kiro Gligorov je citirao Dobricu Ćosića, koji se protivio međunarodnom pritisku za priznavanje Slovenije i Makedonije: „Niste svesni šta radite, to je naš narod i naša zemlja, ne možemo se odreći zemlje za koju je naša vojska krvarila tokom istorije. Ovaj deo Makedonije pripada nama”.³ Arkan je rekao za grčke novine Ethnos da će Srbi „uzeti svoj” deo Makedonije.⁴ Šešelj je izjavio da će podela Makedonije „konačno rešiti” makedonsko pitanje, te u isto vrijeme odseći „islamski luk” koga su Turci izgradili na Balkanu uz pomoć Amerikanaca. Prema Šeše-

.....
intervenirati ako Srbija napadne etničke Albance na Kosovu. Pretnju je ponovio i predsednik Bil Clinton 19. februara 1993. godine, te američka ambasadorica Madeline Albright /Madeline Albright/ pred Savetom bezbednosti UN u avgustu 1993. godine. „Poruka predsednika Buša bila je jasna”, rekla je Olbrajtova „spremni smo odgovoriti Srbiji u slučaju sukoba na Kosovu kojeg izazovu srpske akcije. Državni sekretar Kristofer /Christopher Warren/ odlučno je ponovio ovu poruku.

Sjedinjene Države – i Zapad u celini – bili su zabrinuti za sudbinu Makedonije. Zapad je verovao da je stabilizacija Makedonije imperativ za sprečavanje širenja sukoba u regionu. Odgovarajući na poziv Kire Gligorova, predsednika Makedonije, Ujedinjene nacije su poslale nekoliko stotina pripadnika mirovnih snaga u Makedoniju krajem 1992. i početkom 1993. godine, a njima se uskoro pridružilo oko 550 američkih vojnika. Ove trupe trebalo je da spreče agresivno ponašanje u regionu.

2 Milan St. Protić, Mi i Oni, Hrišćanska misao, Beograd, 1996., str. 159.

3 NIN, 13. septembar 2001.

4 Borba, 14. decembar 1993.

lju, Srbija će uzeti deo oko Kumanova „koji je naseljen Srbima kojima su uskraćena osnovna ljudska prava”; zapadni dijelovi „gde žive nekih 300.000 Albanaca” mogli bi se dati Tirani; a istočni gde žive Bugari mogao bi se dati Sofiji. Grčka bi mogla dobiti pogranični pojas koji se proteže od Bitolja do Prilepa, gde žive Grci i helenizirani Vlasi, ili takozvani Cincari.⁵

Bez obzira što danas nema ovakvih direktnih izjava o Makedoniji, treba imati u vidu da su Makedonija i Kosovo i dalje predmet osporavanja kao nezavisnih država. O tome svedoči i činjenica da je prvi srpski ambasador u Makedoniji, u dva mandata bio Zoran Janačković, bivši šef SDB Srbije, načelnik diplomatske tajne službe. Srbija je priznala Makedoniju, pod njenim ustavnim imenom 1996. godine, ali je odnos Makedonije prema celovitosti Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) povodom stausa Kosova ostao kamen spoticanja u međudržavnim odnosima. Takođe, odnedavno i podrška Makedonije članstvu Kosova u međunarodnim organizacijama, posebno u UNESCO.

Srpski nacionalisti smatraju da su Makedonci bili izuzetno kooperativni u pogledu rešavanja albanskog pitanja, čineći svaki mogući ustupak Albancima. Smatra se i da je Ohridski sporazum samo prva faza razgrađivanja makedonske države.⁶ Otvoreno povladjivanje velikoalbanskoj ideologiji i velikoalbanskom šovinizmu prema Srbima i uopšte Slovenima, ugrožavalo je direktno ne samo Republiku Srpsku nego i Republiku Makedoniju.⁷

5 Borba, 3. novembar 1993.

6 Slobodan Ikonić, „Preko UN do Velike Albanije”, Pečat 23. februar 2018.

7 Slavenko Terzić, Čmakedonija u 20. veku”, u Balkanski trougao (Zoran Janačković), Zavod za udžbenike, Beograd 2014

ULOGA BEOGRADA U MAKEDONSKIM IZBORIMA 2017.

Srbija se duboko uplela u burne unutrašnje događaje u Skoplju, kojom je prilikom ne samo “promašila i cilj i temu”,⁸ već duboko poremetila višegodišnje relativno dobre odnose sa južnim susedom.⁹ Naime, u postizbornoj krizi koja je više meseci potresala Makedoniju, zbog toga što je dotadašnji premijer Nikola Gruevski, uz podršku predsednika Makedonije Đorđija Ivanova (obojica iz do tada vladajuće VMRO-DPMNE) odbijali da predaju vlast novouspostavljenoj vladajućoj većini na čelu sa Socijaldemokratskim savezom Makedonije (SDSM) Zorana Zaeva, Beograd držao stranu dvojcu Ivanov – Gruevski.¹⁰

Što je još gore, otvoreno, naročito medijsko svrstavanje na, ispostavilo se, pogrešne “igračke”, uključivalo je i netransparentno delovanje obaveštajnih službi. Nakon što je to neočekivano obelodanjeno,¹¹ Beograd je pokušao da – povlačenjem kompletnog osoblja ambasade iz Skoplja – provocira dramu koja se na kraju završila kao farsa: nakon nekoliko dana (i telefonskih razgovora na najvišem nivou, na relaciji Beograd-Skoplje), povučeno osoblje Ambasade se, bez objašnjenja vratilo natrag.

8 Nikola Samardžić, *Danas*, 5. maj 2017.

9 Ocena o relativno dobrim odnosima između Beograda i Skoplja uslovna je i važi prvenstveno za najviša rukovodstva dveju zemalja – Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića sa Đorđom Ivanovim i Nikolom Gruevskim (dok je bio premijer) – iako je i u tom razdoblju bilo čestih trzavica (kad je Makedonija priznala nezavisnost Kosova, kad je glasala za prijem Kosova u UNESCO), kao i zbog dugotrajnog religijskog spora zbog toga što Srpska pravoslavna crkva ne da autokefalnost makedonskoj „posestrimi“, Makedonskoj pravoslavnoj crkvi.

10 Dinamiku unutrašnjih previranja pomno su pratili i Zapad i Rusija. Zapad je podržavao Zorana Zaeva i njegov SDSM, dok je Moskva, kao i Beograd držala stranu čelnika VMRO DPMNE, Nikole Gruevskog i Đorđija Ivanova.

11 Među nasilnim demonstrantima - simpatizerima Nikole Gruevskog koji su provalili u Sobrađe, našao se i službenik Ambasade Srbije u Skoplju, Goran Živaljević, zadužen za obaveštajne poslove.

Zbog delikatnog geostrateškog položaja, tradicionalnih aspiracija svih suseda (Srbija, Grčka, Bugarska, Albanija), kao i novih geopolitičkih interesa (Rusija i Turska), s nedovršenom tranzicijom, razmahnutom korupcijom, slabim institucijama i odsustvom demokratskih mehanizama, Makedonija je poslednjih godina bila najneuralgičnija tačka na Balkanu. Međutim, nakon rešavanja postizborne krize – u čemu je ključnu ulogu odigrao američki diplomata Brajan Hojt Ji – i konstituisanja nove vlasti sa Zoranom Zaevom kao premijerom, unutrašnjepolitička i društvena situacija u Makedoniji postepeno se konsoliduje. Unutrašnjoj stabilizaciji doprinose i spoljni faktori: pojačanim prisustvom predstavnika zapadne međunarodne zajednice, u prvom redu.

Tokom druge polovine 2017, zapadna međunarodna zajednica je u unutrašnjoj nestabilnosti Makedonije sa opasnim potencijalom regionalnog širenja, identifikovala pojačano prisustvo Rusije (koja je u ovom slučaju delovala i posredstvom i uz pomoć Srbije), što je rezultiralo odlukom o reaktiviranju prisustva u regionu. Kad je reč o Makedoniji, to podrazumeva ubrzanje njenog prijema u NATO (praćeno otvaranjem perspektive za brže približavanje i članstvu u Evropskoj uniji).

Taj scenario je uključivao i dodatni pritisak na Grčku koja gotovo tri decenije opstruira rešavanje pitanja imena severnog suseda. Konačno, početkom 2018 godine, makedonski i grčki premijer Zoran Zaev i Aleksis Cipras (obojica su inače, za razliku od svojih prethodnika levičari), uz posredovanje predstavnika UN Marka Nimitca, došli su na domak rešenja koje bi zvaničnu formu (naziv makedonske države) dobilo pre leta. Tako bi Skoplju i formalno bio otvoren put u NATO, čijom bi 29. članicom postao do kraja 2018.

SMIRIVANJE POLITIČKE SITUACIJE

Višegodišnja politička kriza rasplela se polovinom 2017. godine, kad je predsjednik Makedonije Đorđi Ivanov nakon šestomesečnog odbijanja, konačno poverio premijerski mandat lideru novouspostavljene parlamentarne većine, socijaldemokrati Zoranu Zaevu.¹² Ivanov je to učinio pod velikim međunarodnim pritiskom: nakon što je dugo ignorisao posredovanje EU i njeno zalaganje za poštovanje demokratske i parlamentarne procedure, promenio je stav tek nakon što je u Skoplju boravio američki diplomata Brajan Hojt Ji.

U oktobru 2017. godine u Makedoniji su održani i redovni lokalni izbori na kojima je nacionalističko-konzervativni VMRO-DPMNE ubedljivo poražen. Osim u Skoplju gde je SDSM Zorana Zaeva preuzeo vlast, ova partija dobila je gradonačelnike u još 56 mesta, dok je konkurentski VMRO-DPMNE osvojio samo pet (do tada su držali 51 gradonačelničkom mesto).¹³ U ostalim gradovima i mestima lokalnu vlast su osvojile albanske partije.

Podrška novoj vlasti i u “bazi” ojačala je politički položaj socijaldemokratskog premijera. To mu je omogućilo da vodi dinamičnu unutrašnju,

regionalnu i širu međunarodnu politiku. Odlučan da resetuje odnose s Bugarskom, pruži ruku pomirenja Beogradu, reši dugogodišnji spor oko imena s Grčkom, podrži Prištinu u nastojanju da uđe u međunarodne organizacije, pristupi NATO već tokom 2018, (uprkos, kako sam kaže, očekivane žestoke reakcije Moskve) i otvori pregovore o pristupanju s EU (Makedonija je kandidat za članstvo još od 2004, ali je praktično od tada “na ledu”), Zoran Zaev se profilise u jednog od najperspektivnijih lidera u regionu.

To, međutim, ne znači da je aktuelna vlast rešila i sve unutrašnje probleme. Kako su neki analitičari procenjivali još u vreme kad je SDSM preuzeo vlast, “naivno je (bilo) verovati da je sve gotovo s vlašću koja je 11 godina kriminalno vladala zemljom”.¹⁴ Oslonac poražene strane u prvom redu, predstavlja lično i partijsko bogatstvo.¹⁵

Iako je nakon poraza stranke na lokalnim izborima Nikola Gruevski podneo ostavku i sišao s partijskog “trona”, VMRO-DPMNE još uvek raspolaže legitimnim mehanizmom za opstrukciju novouspostavljenju vlasti. Reč je o predsedniku Republike, Ivanovu koji je uporan u nastojanju da blokira rešavanje krupnih problema koji bi doprineli konsolidaciji unutrašnjih prilika u Makedoniji.

Tako je, na primer, pokušao da osujeti (ipak, neuspešno) izvođenje pred sud vođe nasilnika koji su upali u Sobraње u aprilu 2017. Takođe, koristeći svoja ovlašćenja, odbio je da potpiše zakon o jezicima, po kojem bi se značajno proširila zvanična upotreba albanskog jezika u Makedoniji (albanski bi praktično, postao drugi zvanični

12 Predsednik Socijaldemokratskog saveza Makedonije Zoran Zaev više od godinu dana predvodio je građanska proteste protiv korumpirane, autokratske vladavine premijera Nikole Gruevskog; u cilju smirivanja unutrašnjih tenzija raspisani su vanredni parlamentarni izbori koji su održani krajem 2016. godine; dve najače partije, do tada vladajuća VMRO-DPMNE Nikole Gruevskog i Socijaldemokratski savez Zorana Zaeva osvojile su približno isti broj mandata, ali je, nakon neuspeha Gruevskog, Zaev uspeo da, sa tri partije makedonskih Albanaca obezbedi parlamentarnu većinu; predsednik Republike, Đorđi Ivanov mesecima je – sve do kraja maja 2017 - odbijao da Zaevu poveri premijerski mandat. Konstituisanju nove vlasti prethodio je i nasilni upad simpatizera VMRO-DPMNE u Sobraње, među kojima je bio – ispostavilo se kasnije – i član diplomatske misije Srbije u Skoplju, Goran Živaljević.

13 Prema Politika, 31. oktobar 2017.

14 Novi magazin, 1. jun 2017.

15 Prema nalazima organizacije „Globalni finansijski integritet“ iz Vašingtona tokom proteklih 10 godina iz Makedonije je nelegalno, putem kriminalnih i koruptivnih finansijskih transakcija, izneto više od pet milijardi dolara; VMRO-DPMNE je među najbogatijim evropskim partijama, bogatiji i od, na primer, nemačke CDU Angele Merkel. Prema, Novi magazin 1. jun 2017.

jezik).¹⁶ Zakon je vraćen u parlamentarnu proceduru, ali su ga tu dočekali opozicioni poslanici VMRO-DPMNE koji su podneli više od 30.000 amandmana.¹⁷

REŠENJE IMENA NA POMOLU

Po svemu sudeći, dugogodišnji spor između Makedonije i Grčke povodom imena biće uskoro rešen.¹⁸ O tome svedoči intenzivna diplomatska aktivnost na relaciji Skoplje – Atina, aktiviranje međunarodnog posrednika Metju Nimica, ali i burne reakcije i protesti konzervativnih partija i pokreta u Grčkoj.

Međunarodnim akterima koji su poslednjih meseci angažovani na stabilizovanju prilika u Makedoniji i njenom međunarodnom pozicioniranju, stalo je da se pitanje imena Makedonije konačno skine s dnevnog reda. U tom smislu 2018. godina je ključna: naime, 2019, u Grčkoj se održavaju redovni parlamentarni izbori, pa se može dogoditi da vlast u Atini od socijaldemokratske Sirize preuzmu desničari (Nova demokratija), pa da se spor oko imena ponovo vrati na početak.

Premijeri Makedonije i Grčke, Zoran Zaev i Aleksis Cipras sastali su se početkom godine na marginama ekonomskog foruma u Davosu i nakon susreta naglasili “odgovornost za rešavanje 25 godina dugog spora oko imena...”¹⁹

16 “Umesto u duhu dijaloga i zajedničkog života u cilju izgradnje multietničkog društva putem pravednih i opšteprihvaćenih zakona, doneli smo nepravedan i represivan zakon koji favorizuje albanski jezik”, izjavio je Ivanov; Danas, 19. januar 2018.

17 Očigledno je reč o smišljenoj opstrukciji, kako bi raspava o nepotisanom zakonu trajala što duže - neki procenjuju i više od šest meseci.

18 Makedonski premijer Zoran Zaev je u intervjuu grčkoj televiziji Alfa izjavio da veruje da će spor oko imena Makedonije biti rešen u prvoj polovini 2018, najkasnije do jula; prema Politika, 9. januar 2018.

19 Politika, 26. januar 2018.

Pregovarač Ujedinjenih nacija Metju Nimic takođe je početkom godine boravio i u Atini i u Skoplju. On je poručio da postoje različiti predlozi za rešavanje spora oko imena, neslaganja partija i nezadovoljstvo javnosti, ali da je obaveza svih da “budu realni i spremni na kompromis”.²⁰ Kako je istakao, sada postoji “pozitivan moment”, pa je to “istorijska prilika da se višegodišnji spor konačno reši”.²¹

Ako već postoji rešenje prihvatljivo za obe strane, ono se drži u strogoj tajnosti. Grčki ministar spoljnih poslova Nikos Kozijas izjavio je nedavno da je pripremio plan za Makedoniju, u sedam tačaka na 20.²² Prema njegovim rečima, Grčka prihvata ime... da ima geografsku odrednicu: “Ili Gornja Makedonija, Severna Makedonija, Vardarska Makedonija, ili Makedonija-Vardar...”²³ U svakom slučaju, kao znak dobre volje, odnosno kao dokaz nepostojanja teritorijalnih pretenzija prema Grčkoj (gde na severu takođe postoji region imena Makedonija) u Skoplju je promenjeno ime aerodrome koji se zvao po Aleksandru Makedonskom, kao i istoimenog autoputa koji vodi prema Grčkoj, preimenovanog u put “Prijateljstva”.

Rešavanje imena za Makedoniju predstavlja krupan korak u pravcu željenog međunarodnog pozicioniranja: već ove godine mogla bi da pristupi NATO i konačno otvori pregovore o pristupu Evropskoj uniji. Nadu da će se to dogoditi tokom aktuelnog predsedavanja Bugarske Unijom (prvih šest meseci 2018), izrazila je bugarska ministarska spoljnih poslova Ekatarina Zaharijeva koja je poručila da su zemlje Zapadnog Balkana važne za geopolitičku sigurnost i da, ako EU nije tamo, “neko drugi će doći”.²⁴ Kako je dodala, “Turska i Rusija su zainteresovane već decenijama, zato moramo da pokažemo našu politič-

20 Politika, 30. januar 2018.

21 Isto.

22 Blic, 18. februar 2018.

23 Isto.

24 Prema Politika, 13. januar 2018.

ku podršku državama Zapadnog Balkana da će im.... vrata biti otvorena.

MEĐUSOBNI ODNOSI SRBIJE I MAKEDONIJE

Povremeni incidenti u međusobnim odnosima koji su počeli tokom 2016, najčešće zbog strepnje Beograda da će Skoplje podržati prijem Kosova u međunarodne organizacije – što u prvom redu, važi za UNESCO – u prvoj polovini 2017. godine eskalirali su do duboke krize. Krizu je izazvalo, teško dokazivo, ali po svim indicijama evidentno, mešanje Srbije u makedonska unutrašnja previranja.

Od dolaska na vlast Srpske napredne stranke (SNS), vladajući dvojac Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić negovali su harmonične odnose sa makedonskim partnerima, Đorđom Ivanovim i Nikolom Gruevskim, čelnicima tada vladajućeg VMRO-DPMNE. Podrška vladajućoj strukturi u Skoplju bila je očigledna i tokom dugotrajnih građanskih protesta protiv autoritarne, korumpirane vlasti koje je u Skoplju i drugim gradovima gotovo dve godine predvodio lider, tada opozicionog Socijaldemokratskog saveza Makedonije Zoran Zaev.²⁵

Međusobne tenzije intenzivirane su u proleće 2017, tokom postizborne krize u Makedonije, izazvane odbijanjem predsednika Ivanova da poveri premijerski mandate Zaevu koji je prethodno uspeo da uz pomoć tri albanske partije obezbedi parlamentarnu većinu. Razumevanje za postupak Ivanova koji je odbijao da poveri mandat “nekome ko uništava suverenitet zemlje”,²⁶ i “faktički potpiše smrtnu presudu

25 Zvaničnici vlasti u Beogradu optuživali su opoziciju za pripremanje „makedonskog scenarija“, aludirajući na proteste u susednoj zemlji i navodno svrgavanje vlasti „na ulici“.

26 Prema Danas, 2. mart 2017

državi na čijem je čelu”,²⁷ pokazali su svi mediji bliski vlasti u Beogradu, kvalifikujući Zaeva kao nekog ko podržava “šiptarsku zaveru protiv Makedonije (i Srbije)”²⁸

Po svemu sudeći, nisu samo beogradski mediji pristrasno pratili situaciju u Makedoniji. Srbija je to radila i posredstvom obaveštajnih kanala, a uhvaćena je „na delu“ kad se među nasilnim demonstrantima (pristalicama Gruevskog) koji su upali u Sobranje²⁹ našao i službenik Ambasade Srbije u Skoplju, Goran Živaljević, inače, profesionalni obaveštajac.

Neobične „špijunske igre“ nastavljene su nekoliko meseci kasnije, kad je Beograd iznenada, bez najave povukao kompletno osoblje ambasade u Skoplju. Za taj potez bez presedana, beogradski tabloidi su krivili makedonsku stranu, koja je navodno špijunirala osoblje ambasade, a, kako se tvrdilo, obaveštajno delovala i u Srbiji.³⁰ Bura podignuta diplomatskim skandalom, praćena uznemirujućim medijskim porukama o „novom udaru na Srbiju iz makedonske vlade”,³¹ brzo se stišala: nakon telefonskog razgovora predsednika Vučića i premijera Zaeva objavljeno je saopštenje o „saglasnosti u pet tačaka“, kojom se „Srbija i Makedonija u dobroj veri i na prijateljskoj osnovi“ obavezuju na zaštitu prava i intere-

27 Politika 17. mart 2017.

28 Mediji bliski vlasti su iz činjenice da su se nakon parlamentarnih izbora u Makedoniji sve partije albanske etničke zajednice odazvale pozivu albanskog premijera Edija Rame da posete Tiranu; na zajedničkom sastanku razgovaralo se o učešću albanskih partija u političkom životu Makedonije, s naglaskom na potrebi njihovog jedinstvenijeg i aktivnijeg angažmana na poboljšanju životnih uslova i statusa albanske etničke zajednice u Makedoniji (tzv. “tiranska platforma”).

29 Tom prilikom povređen je i, tada jos uvek opozicionar, aktuelni premijer Zaev.

30 Kako je povodom povlačenja osoblja ambasade iz Skoplja izjavio predsednik Vučić, „imamo dovoljno dokaza o veoma ofanzivnom delovanju protiv srpskih institucija“, prema Politika, 22. avgust 2017.

31 Isto.

sa diplomatsko-konzularnih predstavništava na svojoj teritoriji.³²

Nakon objavljivanja saopštenja, koga su pojedini komentatori okarakterisali kao „smirujuće, pompezno, a šuplje“,³³ osoblje ambasade se vratilo u Skoplje. Pozadina afere, poput mnogih sličnih, nikad nije obelodanjena, što je ostavilo prostor različitim nagađanjima. Pojedini zvaničnici iz Brisela su tako neformalno izrazili sumnju da Srbija za račun Rusije pokušava da destabilizuje tek formiranu vladu u susedstvu, a „okolnost da se Vučić nekoliko sati pre nego što je doneta odluka o povlačenju video s ruskim ambasadorom u Beogradu Aleksandrom Čepurinom ne doprinose da se te optužbe otklone“, zaključio je komentator Vremena Dejan Anastasijević.³⁴

Bar na površini tenzije između Skoplja i Beograda su potom splasnule, a u novembru je u Beogradu boravio premijer Zaev. On je pri tom naglasio bliskost makedonskog i srpskog naroda, što, kako je rekao obavezuje političare da „slede interes unapređenja međusobne saradnje“.³⁵ Osim sa Vučićem, Zoran Zaev je razgovarao i sa protokolarnim partnerom, premijerkom Anom Brnabić, s kojom je dogovoren nastavak prethodne prakse o zajedničkim sednicama dve vlade. Do toga u međuvremenu nije došlo.

SPC I MAKEDONSKO CRKVENO PITANJE

Srpska pravoslavna crkva (SPC) smatra da je osnivanje Makedonske pravoslavne crkve dovelo do razbijanja jedinstva Srpske pravoslavne crkve i da je to sastavni deo politike razbijanja ne samo SPC nego i srpskih istorijskih teritorija u

celini, u prvom redu teritorije Stare Srbije.³⁶ Na crkveno-narodnom saboru održanom 1958. godine doneta je odluka o „obnavljanju stare Makedonske-ohridske arhiepiskopije“. Ustanovljene su tri eparhije – skopska, prespansko-bitoljska i zletovsko-strumička. U rezoluciji donetoj na ovom saboru kaže se da „makedonski pravoslavni narod preko svojih izabranih delegate iz cele Makedonije rešava da se obnovi Ohridska arhiepiskopija kao Makedonska samostalna crkva i da ne bude potčinjena nijednoj drugoj pomesnoj crkvi“. Takođe se kaže da će MPC nositi ime „Sv. Klimentaska ohridska arhiepiskopija“. SPC je pokušavala da MPC vrati u kanonski poredak. Međutim, MPC je tražila autokefalnost, što je SPC odbila na zasedanju Svetog arhijerejskog saboru u maju 1967. godine. MPC je potom sazvala crkveno-narodni sabor i proglasila autokefalnost, u julu 1967. godine.

Svi pokušaji da se dve crkve dogovore oko problema koji datira od tada, nisu uspeali. SPC nikad nije prihvatila autokefalnost MPC, čak ni nakon osamostaljivanja Makedonije. U međuvremenu je došlo i do „resetovanja“ odnosa Makedonije i Bugarske (što je, verovatno, za Beograd poražavajuće). Naime, u leto 2017, makedonski i bugarski premijeri Zoran Zaev i Bojko Borisov potpisali su Sporazum o prijateljstvu i saradnji, pri čemu je Zaev osvojio važan politički poen. Iako ne i zvanično, bugarska strana je de facto priznala makedonski jezik (Bugarska je to gotovo tri decenije osporavala, tvrdnjom da Makedonci zapravo, govore bugarski), jer je dokument o prijateljstvu potpisan na „oba jezika“.

Promašena politika Beograda koju sledi (ili predvodi) Srpska pravoslavna crkva (SPC) pokazala se i odlukom Makedonske pravoslavne crkve da se obrati Bugarskoj pravoslavnoj crkvi s molbom da je primi pod svoje okrilje kao

32 Politika, 24. avgust 2017.

33 Zoran Panović u Danasu, 26-27. avgust 2017.

34 Vreme, 24. avgust 2017.

35 Prema Danas, 22. novembar 2017.

36 Slavenko Terzić, „Makedonija u 20. veku“, u Balkanski trougao (Zoran Janačković), Zavod za udžbenike, Beograd 2014

“majka crkva”.³⁷ Ma da je reč tek o mogućem procesu komplikovanog i dugog trajanja, taj čin je svakako uzdrmao Patrijaršiju u Beogradu, iako se ovim povodom javno nije oglašavala.³⁸

SRPSKA MANJINA U MAKEDONIJI

Srpska manjina je dežurna tema preko koje se makedonska država u kontinuitetu optužuje za asimilaciju i nepoštovanje prava koje su sve manjine dobile Ohridskim sporazumom. Srbi ističu da su posledice ukidanja škola na srpskom jeziku posle raspada Jugoslavije i nedostatak udžbenika na srpskom jeziku, uz slab kadar i prekid medijske komunikacije sa Srbijom, doveo do iščezavanja srpskog jezika iz svakodnevnog upotrebe i u srpskim porodicama, a posebno u mešovitim brakovima. To je, kako se ističe, dovelo do toga da mlađe generacije e poznaju svoj jezik. Prema popisu iz 1994. godine, bilo je 40.228 Srba, a osam godina kasnije (2002) na popisu broj Srba pao je na 35.939.³⁹

Međutim, kako se ističe, Srbi u Makedoniji su tokom poslednjih desetak godina postali značajan politički činilac makedonskog društva. Sveti Sava je zakonom proglašen nacionalnim praznikom Srba u Makedoniji. Formirana je takođe, Agencija za prava zajednica, a srpski jezik proglašen je službenim u tri opštine: Kumanovu, Čučer Sandevu i Starom Nagoričanu. Postavljen je i spomenik caru Dušanu u njegovoj nekadašnjoj prestonici, zaštićen je spomenik na Zebrnjaku i organizovano je obeležavanje sto godina

37 SPC nikad nije prihvatila, čak ni nakon osamostaljivanja Makedonije. S obzirom da su pravoslavne crkve nacionalne i da istovremeno simboliziraju nacionalnu pripadnost, to u suštini znači i nepriznavanje makedonske nacije.

38 Umesto nje oglasio se patrijarh moskovski i sve Rusije, Kiril koji je, prema pisanju beogradskih medija, protiv ove inicijative MCP.

39 Ljubica Jančeva i Aleksandar Litovski „Uspostavljanje sopstvenog identiteta“, Jugoslavija u istorijskoj perspektivi, Helsinski odbor za ljudska orava u Srbiji, 2017.

Kumanovske bitke. Povećana je zastupljenost Srba u državnim institucijama za više od jedne trećine tokom nekoliko proteklih godina.⁴⁰

Srbi su aktivno učestvovali u protestima protiv usvajanja tzv. “tiranske platforme”, odnosno predaje vlasti Zoranu Zaevu. Ivan Stoilković, lider Demokratske partije Srba, jedine srpske partije u Makedoniji, tvrdi da su Srbi “obespravljeni, izolovani, nezaštićeni. Zato podržavamo proteste i pokušaj sprečavanja da se u Makedoniji usvoji tiranska platforma.”⁴¹ Makedonski narod, kako navodi, ne želi i ne dozvoljava da na ovom prostoru zaživi “tiranska platforma” koja Albancima daje ista prava kao i Makedoncima. Jer, “bilo kakva realizacija ovog plana znači direktno isključivanje Srba iz života države koju smatraju svojom. Logično je da učestvujemo na strani Makedonaca i sukob između Albanaca i Makedonaca mi ne možemo da izdržimo na albanskoj strani.”⁴²

Krajem prošle godine održana je konferencija srpskih organizacija u stalnom zasjedanju pod nazivom „Srbi u regionu i Srbija -perspektive“, u organizaciji Saveza Srba u Rumuniji, u Temišvaru od 17. do 19. novembra 2017. godine. Prisustvovali su i generalni sekretar predsednika Republike Srbije Nikola Selaković, Marijana Maraš i Vesna Matić iz Odbora za dijasporu i Srbe u regionu Narodne skupštine Republike Srbije.

Od predstavnika Srba u regionu čulo se da je najteži položaj Srba u Hrvatskoj, Makedoniji i Crnoj Gori. Tom prilikom su predstavnici Srba iz Makedonije istakli da je makedonska vlada perfidna prema srpskoj zajednici i da organizovano radi na njenom razbijanju. Vršiti se sistematična diskriminacija i strukturalno nasilje. Srpska

40 <http://www.koreni.rs/u-makedoniji-srbi-opet-za-sve-krivi/>.

41 <http://www.nspm.rs/hronika/ivan-stoilkovic-situacija-u-makedoniji-vodi-ka-tome-da-srbi-budu-ugrozena-manjina-i-prodju-poput-sunarodnika-na-kim.html?alphabet=L>.

42 Isto.

diplomacija je ocenjena kao nemarna i odgovorna za loše stanje u kome se Srbi nalaze.⁴³

Čedomir Antić, istoričar, tvrdi da je na teritoriji današnje Makedonije pre stotinu godina trećina stanovništva sebe smatrala Srbima. Oni sada čine samo nekoliko procenata tamošnjih građana. Ipak, zahvaljujući predanom radu Demokratske partije Srba u Makedoniji i drugih narodnih ustanova, i kao posledica jedinstva i svesti o

tome šta izabrani narodni predstavnici treba da rade, Srbi su uspeali, bez obzira na strane pritiske i decenijsko neprijateljstvo prema njima i Srbiji, da sa zvaničnom Makedonijom ostvare sporazum.⁴⁴

Dolaskom Zaeva na vlast srpska manjina, koja je ostala na strani Gruevskog, ponovo iznosi teze o ugroženosti srpskog naroda u Makedoniji.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Nakon višegodišnje duboke krize unutrašnja situacija u Makedoniji se postepeno konsoliduje. To je Makedoniji omogućilo da se aktivira na međunarodnom planu i nedvosmisleno precizira orijentaciju prema evroatlanskim integracijama.

Međunarodni akteri koji su u znatnoj meri doprineli rešavanju unutrašnjih tenzija, aktivni su i u rešavanju najznačajnijeg spoljnopoličkog pitanja – imena zemlje.

Ako se spor sa Grčkom (oko imena) reši kao što se, prema svim najavama, očekuje do polovine 2018, Makedonija bi mogla postati sledeća balkanska članica NATO pre kraja godine. Na taj bi način Makedoniji bar delimično bilo "kompenzirano" razočarenje proizašlo iz Strategije EU za Zapadni Balkan, gde je, zajedno sa BiH svrstana u "treći krug" (Srbija i Crna Gora su u "prvom krugu").

Stav Srbije prema novoj vladi još je ambivalentan, posebno kada je reč o njenom stavu prema Kosovu i Albancima generalno. Beograd vešto koristi i instrumentalizuje srpske manjine u svim susednim zemljama, pa i u Makedoniji.

43 <http://www.rts.rs/page/rts/sr/Dijaspora/story/1518/ve-sti/2948442/srbi-u-regionu---polozaj-i-perspektive.html>.

44 Politika, 13. februar 2017.